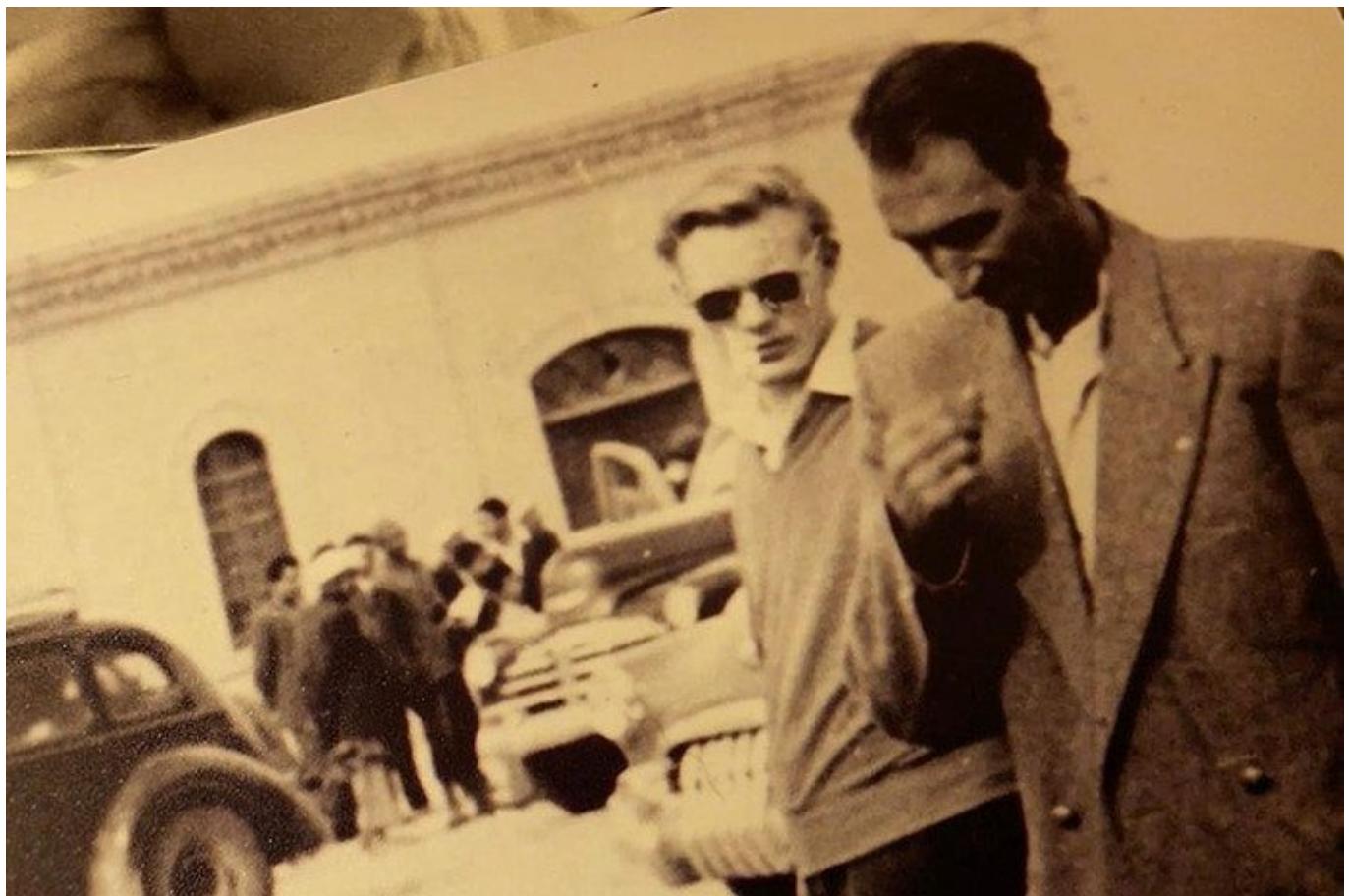

Eýranda 1953-nji ýylyň döwlet agdarlyşygyny gurnan iñlis jansyzy

Category: Kitapcy,Sözler,Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 января, 2025

Eýranda 1953-nji ýylyň döwlet agdarlyşygyny gurnan iñlis jansyzy EÝRANDA 1953-nji ÝÝLYŇ DÖWLET AGDARLYŞYGÝNY GURNAN İÑLIS JANSÝZY

Norman Darbişir terbiýeli maşgalada önüp-ösüpdi, emma onuň çalt uýgunlaşma we dil öwrenme ukyby täsirli aragatnaşyktoruny gurmagyna we Eýranyň premýer-ministriniň wezipeden pyzylmagyna ýardam etdi.

Musaddyk hökümetiniň 1952-nji ýylyň 22-nji oktyabrynda Eýrandaky iñlis ilçihanasyny ýäpmagynyň yzyndan Norman Darbişiriň (gara äýnekli) kärdeşleri bilen birlikde ýurtdan çykyp gitjek bolup ýörkä düşürulen fotosuraty («National

[Security Archive» sayty](#)

Ýetmiş ýyl öň halk tarapyndan saýlanan premýer-ministri agdarmak üçin guralan amerikan-iňlis döwlet agdarlyşygy şowsuzlyga uçrandan soň Eýranyň syýasy durnuklylygy bozulmazdan dowam etdi.

ABŞ-nyň MRU-si (CIA) operasiýasyny togtatmaga taýýardy, emma 28 ýaşly iňlis kontrrazwedkaçsy operasiýany soňlamagyň kejine tutdy.

«The Guardian» gazetinde çap edilen habarda Norman Darbişir hakda aýdyldy. Habar Darbişiriň Birleşen Korollyk (BK) tarapyndan Eýrandan işledilýän nebit ýatagyny halk eýeçiligine geçirip meşhurlyk gazanan Muhammet Musaddygy agdaran we şany Tährana dolap getiren agdarlyşykdaky oýnan rolunyň üstünde durup geçdi.

1953-nji ýylda Musaddygyň agdarylmagy bilen BK az wagtlayynam bolsa bähbitlerini dikeltdi, emma şa «ýigrenilýän diktatora» öwrülip, 1979-njy ýylyň Yslam Rewolýusiýasynyň we Eýran bilen Günbataryň arasynda şol wagtdan bări dowam edip gelen duşmançylygyň öňünü açdy.

Habarda berilen maglumatnamada Darbişiriň BK-yň demircazygynda salyhatly maşgalada önüp-ösendigini we onuň kakasynyň Uiganda larýokçy bolup işländigini bolandygyny ýazýar.

Darbişir Ikinji jahan urşunyň turmagyndan soň goşunyň hataryna girdi we Ýörite Harby-howá güýçlerinde gulluk etdi. Pars dili bilen birlikde birnäçe dilleri bilyändigi üçin 1943-nji ýylda Angliýa we Sowet Soýuzy tarapyndan basylyp alynan Eýrana ugradyldy. Oňa berilen tabşyryk nemesleri nebit ýataklaryndan daşlaşdyrmak we Gündogar frontunda logistik liniýalaryny açık tutmakdy.

Darbişiriň Tährandaky üçýarym ýyllik harby gullugynyň birinji ýarymynda aragatnaşyk torlaryny gurmaga başlandygy aýdylýar.

1951-nji ýylda Musaddyk premýer-ministr boldy we iňlis-eýran nebit kompaniyasyny döwlet eýeçiligine geçirip, şondan soňky ýyl iňlis diplomatlaryny ýurtdan çykardy. Bu ýagdaý Londony ondan dynmagyň meýilnamasyny işläp düzäge iterdi. Darbişire we onuň kömekçisine premýer-ministri agdarmak üçin «Operasyon Boot» atly meýilnamany taýýarlamak tabşyrylypdyr. Emma

amerikanlaryň Duaýt Eýzenhaureriň prezidentliginden soň 1953-nji ýylyň ýazynda operasiýa gatnaşmagynyň yzyndan meýilnamanyň ady üýtgedilip «Operasyon Ajax» edilýär. Emma meýilnama umuman alanda öñküligine galdyrylýar.

15-nji awgustda döwlet agdarlysygy başlanda işler göz açyp-yumasy salym tizlikde bolup geçipdir. Agdarlysyga gatnaşýan käbir harby gullukçylar herekete geçmändir. Sha howsala düşüpdir we kiçijik uçaryň biline depip Bagdada gaçypdyr. Waşington şobada meýilnamadan el çekmäge taýýardygyny mälim edipdir. Emma Darbişir yza çekilmegi ret edipdir, gaýtam munuň ýerine birgiden adam bilen aragatnaşyk açypdyr we köp sanly hakynatutma adamy Musaddygyň tarapdarlarynyň we «Tudeh» partiýasyndaky kommunist ýaranlarynyň üstüne çozmak üçin Tähranyň köcelerine sürüpdır. Munuň özi şany goldamak babatda höwessiz ofiserleri aýaga galdyrmak üçin ýeterlik bolupdyr.

Döwlet agdarlysygynyň şowlamagy Darbişiri iňlis kontrrazwedkasynyň altın perzendine öwrüpdır we biraz wagtdan soň onuň geçisi hasam daga ýaýrapdyr. Ol Tähranda London bilen şanyň arasynda aragatnaşygy ýola goýma işini alyp barypdyr we Eýranyň paýtagtynyň demirgazygyndaky uly jaýda keýpi-sapa sürüp ýaşapdyr.

Emma onuň aýaly (alty çagany dogran) Elbrus daglarynda gezim edip ýörkä awtoulag heläkçiliginde öлenden soň maşgala durmuşy dargapdyr. Awtoawariýa bolup geçende özi sowet serhedine golaý iňlis elektron diňleme merkezinde bolansoň, diri galypdyr. İki ýıldan soň Darbişir kontrrazwedka gullugunda işleyän ýaş gyz Wirjiniýa Fell bilen gezmäge başlapdyr. 1966-nju ýylyň aprel aýynda oña öýlenipdir. Toýlary ilçihananyň jaýynda bolupdyr we çykdajylary iňlis kontrrazwedkasy tarapyndan tölenipdir.

Wagtyň geçmegini bilen Darbişiriň özünü alyp barşy ynjalykdan gaçyryp başlaýar, ol süpük alkaşa öwrülip edýän hereketlerine hiç hili jogap berip bilmändir.

Maşgalanyň 1975-nji ýylda Angliýa gaýdyp barmagyndan az wagt geçen den soň är-aýal aýrylyşýar we soňky ýyllarda Darbişiriň karýerası dargaýar.

Ol şonda-da ýene ýokaryk dyrmaşmak üçin dyrjaşypdyr, ýöne «spirtli içgileri çakdanaşa köp içip» göze düşensoň, at-

owazasy oňa kömek etmändir we 1979-njy ýylda öz arzazy bilen işinden boşadylypdyr.

Darbişir 1993-nji ýylyň iýun aýynda öýüniň öñünde bag çyrpyp ýörkä infarkt geçirip aradan çykypdyr.

Soňky ýoluna ugradyş çäresi sekiz çagasyňň başynyň jemlenen seýrek pursatlarynyň biri bolupdyr. (Wirjiniýa Fell bilen nikalaşandan soň iki gyzy bolupdyr).

«The Guardian» maglumatnamany şeýle sözler bilen jemleýär:

«Şanyň agdarylmagyndan we Eýrandaky Yslam Rewolýusiýasyndan soňra 1953-nji ýylyň döwlet agdarlyşygy öňküsi ýaly ullakan üstünlik bolup görünmeýär. Emma Darbişiriň bu boýunça pikirini üýtgedendigi barada hiç hili subutnama ýok».

1985-nji ýylda alynan seýrek interwýuda Norman Darbişir eger Musaddygyň häkimiýet başynda galmagyna ýol berilen bolsa, ahyrynda kommunistleriň höküməti ele saljagyny we «bu ýagdaýda Russiýanyň elmydama ymtylip gelen Pars aýlagynyň portlaryna baryp ýetjekdiginî» berk nygtapdyr.

Internet maglumatlary esasynda taýýarlan Guwanç MÄMILIÝEW.
Taryhy makalalar